

Kiss Dénes¹

Az unitárius népesség lélekszámának, területi megoszlásának és településszerkezetbe való betagolódásának változása a népszámlálási adatok tükrében

Bevezető

Hogy alakul hosszú távon az unitárius hívek lélekszáma? Hogy néz ki az erdélyi unitáriusok területi megoszlása, és hogyan tagolódnak be Erdély településszerkezetébe? Írásomban ezekre a kérdésekre keresem a választ népszámlálási adatokat használva, néhány kérdés kapcsán azokat kérdőíves kutatásokból, illetve a lelkési jelentésekből származó adatokkal is kiegészítve. Mielőtt azonban elemzésembé belevágnék, tekintsük át röviden, hogy melyek azok a tágabb, az erdélyi magyarok összességét érintő aktuális demográfiai és társadalmi folyamatok, amelyek az unitáriusok itt vázolandó helyzetének is kontextusát képezik.

Az erdélyi magyarok helyzetét meghatározó, rendszerváltás utáni folyamatok

Az erdélyi magyarok rendszerváltás utáni sorsának alakulásáról számos tanulmány született, amelyek közül megalapozottságuk és megbízhatóságuk tekintetében kiemelkednek a népszámlálási adatok elemzésére épülők. Ezekből a hosszú távú trendeket illetően három fő folyamatot emelhetünk ki.

a. Az erdélyi magyarság lélekszáma a rendszerváltást követő időszak alatt folyamatosan fogyott. Mivel azonban a magyarokkal párhuzamosan a román népesség is fokozódó mértékben fogyni kezdett, ez egyelőre nem vezetett a magyarok arányának jelentős csökkenéséhez, sőt a 2002–2011 közötti időszakban a korábbi évtizedhez képest a fogyás üteme lassult: míg 1992 és 2002 között a

¹ Kiss Dénes (1970) vallásszociológus, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem tanára, a Valláskutató Intézet kutatási igazgatója.

magyarok aránya 7,2 százalékról 6,6-ra csökkent, 2002–2011 között 6,6 százalékról csak 6,5-re csökkent.²

b. A népesség fogyása közben Erdély szűkebb régióiban a népesedési folyamatok eltérő módon alakultak. Ezek sajátosságai alapján négy térséget érdemes megkülönböztetni, a Hargita, Kovászna és részben Maros megyékből álló Székelyföldet, a Bihar, Szatmár és részben Szilágy megyékből álló Partiumot, egy Maros és Kolozs megyékből álló közép-erdélyi térséget, valamint az ezeken kívüli szórványterületeket. Az egyetlen erdélyi magyar tömbvidéket képező Székelyföld az utóbbi két népszámlálás közötti időszakban Erdély-viszonylatban is az egyik leginkább népességmegtartó régiónak bizonyult, 6,6%-os fogyással az átlagosan 13,5%-os erdélyi fogyáshoz képest. A székelyföldinél már sokkal inkább paritásos etnikai viszonyokkal jellemezhető Partiumban a fogyás nagyobb mértékű, de még mindig az erdélyi átlag alatti (11,6%). A Marosvásárhely és Kolozsvár tág vonzáskörzeteként behatárolt közép-erdélyi régióban a jelentős román többség melletti magyarság esetében már mindenhol jelentősebb fogyás, arányvesztés figyelhető meg (átlagosan 14,7%), a szórványterületeken pedig gyakorlatilag eltűnően van a magyar népesség (a fogyás 26,4%-os). Ezek a regionálisan eltérő folyamatok a magyar népesség területi elhelyezkedésének súlypontjában is változást eredményeztek: az erdélyi magyarok egyre nagyobb mértékben a székelyföldi és a partiumi régiókba tömörülnek, más szóval a magyar népesség egyfajta tömbösödése zajlik, a két régió közül pedig egyre nagyobb súlyra tesz szert Székelyföld.³

c. A harmadik, talán leginkább fájó változás, hogy a szóban forgó időszakban az erdélyi magyarok lassú, de folyamatos társadalmi marginalizációja volt megfigyelhető. A magyarok társadalomszerkezeten belüli hátrányos helyzete még a kommunista rendszer idején alakult ki, de a rendszerváltás utáni korszakban továbbromlott.⁴ A marginalizáció folyamatának három fő dimenziója emelhető ki:

- Egyrészt továbbromlott a településszerkezeten belül már a kommunista rendszer utolsó évtizedeiben kialakult hátrányos helyzet. Míg fél évszázada az erdélyi városlakók körében a magyarok még többségben voltak, mára ez megfordult, és a magyarok körében a falun lakók aránya meghaladja a románokét.

² Kiss Tamás, „A 2011-es romániai népszámlálás tanulságai és következményei”, *Pro Minoritate* 3. sz. (2012): 9–26.

³ Uo.

⁴ Kiss Tamás, „Etnikai rétegződési rendszer Erdélyben és Romániában. A magyarok társadalmi pozíciói”, *Regio* 22. évf., 2. sz. (2014): 187–245.

- Másrészt a kommunista korszak végére a magasabb iskolai végzettségű kategóriákban a románok aránya meghaladta a magyarokét. A rendszerváltás után bekövetkezett a felsőoktatás tömegesedése, aminek köszönhetően a felsőfokú végzettségűek aránya országos szinten jelentősen megnőtt, ez a növekedés azonban a magyarok körében kisebb mértékű volt, így az iskolázottság tekintetében a két etnikum közötti távolság tovább nőtt.
- Végül pedig a foglalkozásszerkezetben kialakult helyzetről is elmondható, hogy a magasabb presztízsű foglalkozási kategóriákban a magyarok aránya alacsonyabb a románokénál. Az utóbbi évtizedekben a szolgáltató szektorban dolgozók aránya jelentősen megnövekedett, ám a magyarok esetében e növekedés kisebb volt. Ezzel szemben, történelmi okokra is visszavezethetően, a szakmunkások aránya magasabb, mint a románok esetében, a mezőgazdaságban dolgozóké pedig alacsonyabb. A változások kedvezőtlen irányát jelzi, hogy a magyar népességen belül a mezőgazdaságban dolgozók aránya az utóbbi két népszámlálás között nőtt.⁵

E kedvezőtlen folyamatok folytatódása mellett elmondható viszont, hogy az erdélyi magyarok a leszakadó, legszegényebb rétegekben az össznépességen belüli arányukhoz képest továbbra is kisebb arányban vannak jelen.⁶ Más szóval tehát a magyarok Erdély rétegződési szerkezetében egy D betű alakjához hasonlóan tagozódnak be, legnagyobb arányban a középrétegekben vannak jelen, míg a legmagasabb és legalacsonyabb státuszú rétegekben alulreprezentáltak.

Az erdélyi magyarok megközelítőleg 5%-át képező unitáriusok a magyar népesség egészéhez hasonlóan ezen folyamatoknak kitéve élnek tehát Erdélyben.

Az unitáriusok lélekszámának időbeli alakulása

A jelenkori Erdély területén élő népesség lélekszámáról viszonylag pontos adatok a 19. század második felétől állnak rendelkezésünkre. Az ekkortájban kezdődő, modern eszközökkel dolgozó népszámlálások során a felekezeti hovatartozást először 1869-ben rögzítették, ekkor 53 996 unitáriust számoltak össze.

⁵ VERES Valér, „Népszámlálás 2011: A népességszám, foglalkozásszerkezet és iskolázottság nemzetiség szerinti megoszlása Romániában”, *Erdélyi Társadalom* 11. évf., 2. sz. (2013): 23–54.

⁶ Kiss Tamás, „A 2011-es romániai népszámlálás tanulságai és következményei”, *Pro Minoritate* 3. sz. (2012): 9–26.

Ez a korabeli Erdély népességének 1,28%-át tette ki, az erdélyi magyaroknak pedig 5,13%-át.

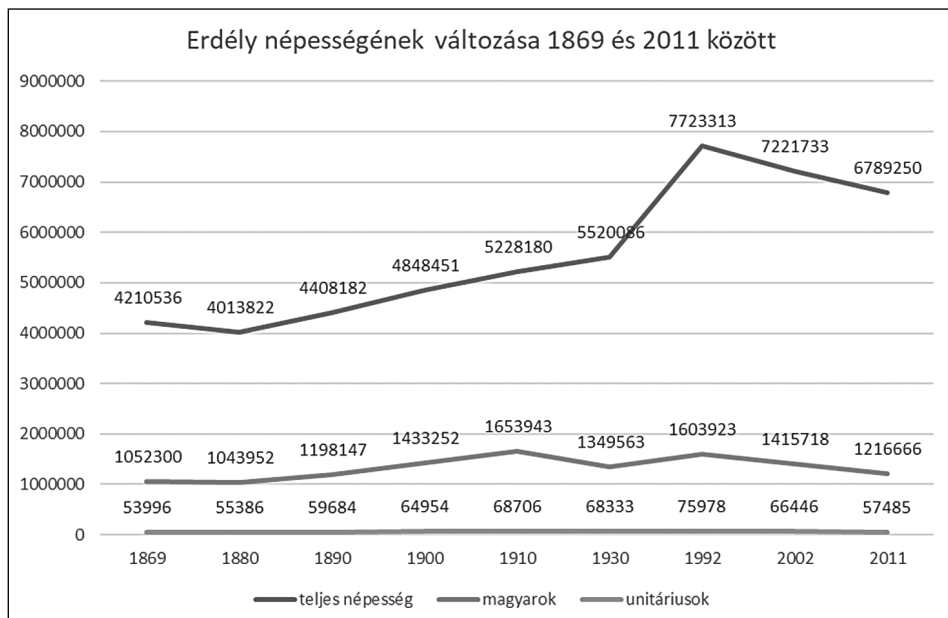
Az azóta eltelt időszakban, azaz az utóbbi majdnem másfél évszázad alatt, az erdélyi unitáriusok lélekszámának alakulása szorosan összefüggött Erdély teljes népességének változásával, és még szorosabban az erdélyi magyarság mindenkori lélekszámával. Ezt a megközelítőleg másfél évszázados időszakot a népesedési folyamatok alapján két szakaszra bonthatjuk. Első kétharmada alatt – a háborúk okozta kisebb kilengésektől eltekintve – Erdély népessége erőteljes növekedésen ment át, majd az utolsó három évtizedben jelentősen csökkenni kezdett. A növekedés okait a modernizálódó országok esetében szokásos tényezők képezték, mindenekelőtt a falvakat is elérő egészségügyi rendszer kiépítése, amely nagymértékben visszaszorította a csecsemőhalandóságot, a várható élettartamot pedig jelentősen megnövelte. A népességnövekedés e szakaszát (amelyet a népességkutatók *első demográfiai átmenetnek* neveznek) Romániában meghosszabbította egy népességnövelést célzó, represszív népesedéspolitikai. Az 1966-ban életbe lépő abortusztilalom, majd az ennek betartását és szigorítását célzó további rendeletek következtében Románia, és azon belül Erdély népessége a huszadik század 80-as éveiben éri el maximumát. E folyamatnak az erdélyi magyarok is részesei, illetve elszenvető alanyai, így az erdélyi magyarság is ekkor volt a legnagyobb lélekszámú.⁷ Becslések szerint Romániában a legtöbb magyar 1982-ben élt, számunk ekkor 1 739 000 lehetett. Mivel népszámlálást 1977 után csak 1992-ben tartottak, a népszámlálási adatsorban a magyar népesség száma 1992-ben a legnagyobb, 1 603 923, de a valóságban ekkor már csökkenőben volt.

1. táblázat. *Az erdélyi unitáriusok lélekszámának alakulása a népszámlálási adatok tükrében 1869–2011 között*

Év	Erdély lakossága összesen	Erdélyi magyarok lélekszáma	Unitáriusok lélekszáma	Unitáriusok aránya a magyarokon belül	Unitáriusok aránya Erdély teljes lakosságán belül
1869	4 210 536	1 052 300	53 996	5,13	1,28
1880	4 013 822	1 043 952	55 386	5,31	1,38
1890	4 408 182	1 198 147	59 684	4,98	1,35
1900	4 848 451	1 433 252	64 954	4,53	1,34

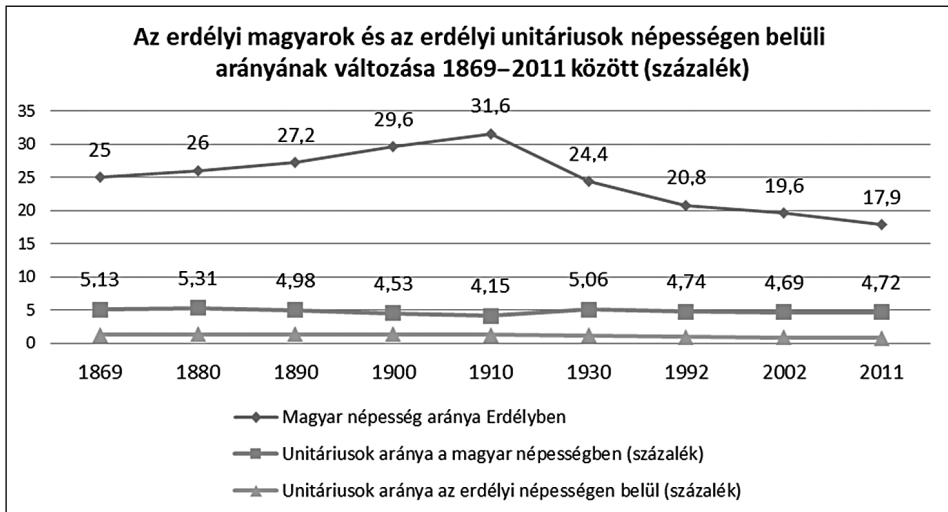
⁷ Kiss Tamás, *Adminisztratív tekintet. Az erdélyi magyar demográfiai diskurzus összehasonlító elemzéséhez. Az erdélyi magyar népesség statisztikai konstrukciójáról* (Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion, 2010), 66.

1910	5 228 180	1 653 943	68 706	4,15	1,31
1930	5 520 086	1 349 563	68 333	5,06	1,24
1992	7 723 313	1 603 923	75 978	4,74	0,98
2002	7 221 733	1 415 718	66 446	4,69	0,92
2011	6 789 250	1 216 666	57 485	4,72	0,85

Az első rendelkezésünkre álló népszámlálási adatsorban, 1869-ben az unitáriusok lélekszáma, mint láttuk, 53 996. Az ezt követő évtizedben, miközben a teljes népesség és azon belül a magyarok száma is csökken, az unitáriusok száma enyhén nő – e növekedés következtében részarányuk 1880-ban a legnagyobb, a magyarok körében eléri az 5,31%-ot, a teljes lakosságon belül az 1,38%-ot. Ezt követően a teljes népességen belüli arányuk mindmáig folyamatosan csökken, ám a csökkenő arány mögött lélekszámuk a már vázolt népesedési folyamatoknak megfelelően a rendszerváltásig (valójában valószínűleg csak a 80-as évek közepéig) jelentősen növekedett. A közvetlenül a rendszerváltás után tartott népszámlálás alkalmával még 75 938 unitáriust számoltak össze, azaz az 1869-es népszámlálás által rögzített számnak majdnem másfélszeresét. Az ezt követő év-

tizedben aztán ez a szám 66 446-ra, majd 2011-re 57 485-re csökkent.⁸ E lélekszámcsökkenés drasztikusan nagynak tűnhet, ám ha az erdélyi magyarok számában bekövetkezett változáshoz viszonyítjuk, azt látjuk, hogy a rendszerváltást követően az erdélyi unitáriusok aránya majdnem változatlan, az 1992-es 4,74 százalékhöz képest 2011-ben 4,72 százalék. Az unitáriusok magyar népelességen belüli aránya tehát hosszú távon nagyrészt változatlan, míg a teljes népelességen belüli arányuk a magyar népelesség arányával együtt lassan csökkent.

Az unitáriusok lélekszámának alakulását feltételezhetően négy fő tényező befolyásolja: a természetes reprodukció mérege, a kivándorlás mértéke, az etnikai asszimiláció, valamint a vallási asszimiláció. Az első három tényező esetében úgy tűnik, nincsenek jelentős eltérések erdélyi magyarok és unitáriusok között, a magyar–magyar vallási vegyes házasságok viszont, a vallási szórványhelyzet nagyobb gyakorisága következtében, a reformátusokhoz és katolikusokhoz képest nagyobb mértékű fogyást eredményezhetnek. Ez utóbbi feltételezést alátámasztják egy 2009-ben készült kérdőíves kutatás eredményei, miszerint az unitáriusok

⁸ A valóságban az unitáriusok száma 2011-ben ennél nagyobb. Mivel a 2011-es népszámlálások során az adott időszakban éppen külföldön tartózkodó román állampolgárokról közvetve gyűjtöttek adatokat, az így összeszámolt lakosság jelentős része, 394 505 személy esetében nem tudták rögzíteni ezek felekezeti hovatartozását. Amennyiben feltételezhetjük, hogy ezek felekezetek közötti megoszlása ugyanolyan, mint az ismert vallásuké (és nincs okunk mást feltételezni), az unitáriusok valós száma 2011-ben feltételezhetően 60 826 körül lehetett.

a reformátusokhoz és katolikusokhoz hasonló arányban élnek román–magyar vegyes házasságban (7,5 százalékuknak volt ortodox a házastársa, a reformátusoknak 7,7, a római katolikusoknak 8,9), ám az unitárius–unitárius családok aránya lényegesen kisebb volt a református–református (72,8%), katolikus–katolikus (74,3%) vagy evangélikus–evangélikus (77,7%) családokénál, mindössze 65,4 százalék. Amennyiben tehát azt feltételezzük, hogy a vegyes házasságokban élő szülők gyerekei vallásukban egyenlő arányban követik szüleik vallását (bár a valóságban ez az arány rosszabb lehet), a vegyes házasságok az unitáriusok számára a más vallásúakhoz képest nagyobb veszteséggel járnak. Bár a szóban forgó kutatásba bekerült unitáriusok kis száma miatt (133 személy) ezek az eredmények nem teljesen megbízhatóak, a vegyes házasságok valóságban létező aránya ezektől valószínűleg nem tér el lényegesen.

2. táblázat. *A házasságban élő erdélyi magyarok házastársának vallása 2009-ben (százalékok)* Forrás: a Kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet „Életünk fordulópontjai II.” kutatásának adatbázisa

	Házastárs azonos vallású	Ortodox házastárs	Esetszám
Római katolikusok	74,3	5,5	954
Reformátusok	72,8	8,9	1298
Evangélikusok	77,7	2,7	112
Görögkatolikusok	26,9	7,7	26
Unitáriusok	65,4	7,5	133
Ortodoxok	73,8	73,8	149

Az unitárius népesség területi megoszlása

Az unitáriusok területi megoszlásának sajátossága, hogy a magyar népességgel ellentétben szinte kizárólag a szűkebb történelmi Erdély területén élnek. A 2011-es népszámlálás adatai szerint a teljes unitárius népesség 94%-a mindössze öt megyében, Hargita, Maros, Kovászna, Kolozs és Brassó megyékben él, azon belül pedig majdnem háromnegyedük a három székelyföldi megyében (72,8 százalék). E Székelyföldre koncentrálódásnak évszázadokra visszanyúló történelmi okai vannak, mértéke azonban a rendszerváltás utáni időszakban fokozódott. Mint az alábbi táblázatból látható, 1992-ben a népességnek még csak 68,6 százaléka élt e három megyében. E koncentrálódás összhangban van a magyar népesség bevezetőnkben bemutatott tömbösödési folyamatával, amelynek

oka a székelyföldi magyaroknak a vegyes vidékekhez képest kisebb mértékű fogyása, miközben a szórványterületek magyar népessége gyakorlatilag teljesen eltűnik. Ugyanez a folyamat érinti tehát az unitárius népességet is. Mint az alábbi táblázatból látható, az unitárius népesség legnagyobb arányban ott csökkent, ahol nemcsak vallási, hanem etnikai szórványban is van, azaz Krassó-Szörény, Hunyad, Temes, Arad, Beszterce-Naszód és Máramaros megyékben. Ezzel szemben a partiumi és szilágysági unitáriusok, bár vallásilag szintén szórványt képeznek, fogyásuk aránya csak kevéssel haladja meg a legnépesebb megyékben mért csökkenést. Összességében az erdélyi unitáriusok létszámának a csökkenése 1992 és 2011 között 24,3% volt, ami alig nagyobb az erdélyi magyarok ez idő alatt bekövetkezett 24,1%-os csökkenésénél.

3. táblázat. Az erdélyi unitáriusok megyék közötti megoszlása és lélekszámuk megyénkénti változása 1992 és 2011 között

		Lélekszám 1992-ben	Lélekszám 2011-ben	Százalék 2011-ben	Fogyás 1992–2011 között (%-ban)
Központi megyék	Hargita	24 937	21 023	36,6	15,7
	Maros	16 454	12 200	21,2	25,9
	Kovászna	10 701	8 682	15,1	18,9
	Kolozs	9 754	7 094	12,3	27,3
	Brassó	7 874	5 059	8,8	35,8
Partium	Bihar	420	280	0,5	33,3
	Szatmár	152	115	0,2	24,3
	Szilágy	60	46	0,1	23,3
Dél- Erdély és Bánság	Fehér	2 252	1 492	2,6	33,7
	Szeben	1 098	633	1,1	42,3
	Hunyad	1 251	513	0,9	59,0
	Krassó-Szörény	103	11	0,0	89,3
	Temes	350	137	0,2	60,9
	Arad	218	75	0,1	65,6
Észak- erdélyi szórvány- megyék	Máramaros	208	70	0,1	66,3
	Beszterce-N.	146	55	0,1	62,3
	Unitáriusok	75 978	57 485	100,0	24,3
	Magyarok	1 603 923	1 216 666	-	24,1
Erdély teljes népessége		7 723 313	6 789 250	-	12,1

Az unitáriusok lélekszámának és megyék közötti megoszlásának alakulása a 2011-es népszámlálások óta a lelkészi jelentések alapján

Bár elemzésünket frissebb adatok hiányában a 2011. évi népszámlálási adatokra alapozzuk, a lélekszám alakulását illetően megkockáztatjuk egy aktuális helyzetkép vázolását is, a lelkészi jelentések adataira támaszkodva. Az egyházi statisztikákból származó adatok ugyan nem egyeznek teljes mértékben a népszámlálási adatokkal, mivel az egyházak által nyilvántartott személyek köre kisebb, mint a népszámlálásakor magukat az adott egyházhoz tartozónak besorolók száma, hisz az egyházaknak nem áll módjukban az egyházi élettől magukat távol tartó híveiket akarattuk ellenére felkutatni. Így 2011-ben az unitárius egyház nyilvántartásában 52 878 személy szerepelt, szemben a már említett 57 686-tal, vagyis a népszámlálás során 8,3%-kal több unitáriust számoltak össze.⁹

A rendelkezésünkre álló 2018-as lelkészi jelentések lélekszámra vonatkozó adatainak összesítése szerint a népszámlálásokot követő hét év után az egyház által nyilvántartott személyek száma 47 940 személy. Amennyiben e számot ez esetben is a teljes unitárius népesség 91,7%-ának tekintjük (arra számítva, hogy az egyház által el nem ért unitáriusok aránya továbbra is megközelítőleg 8,3% lehet), a valós szám 2018-ban 52 279 lehetett.

4. táblázat. Az unitáriusok lélekszáma 2011-ben és 2018-ban az egyházi statisztikában és a népszámlálások szerint, illetve a népszámlálási adatok szerint becsülve

	Egyházi nyilvántartásban szereplő személyek száma	Népszámlálási módszerrel összeszámlált, illetve becsült személyek száma	Százalék
2011	52 878	57 686	100
2018	47 940	52 279 (becsült szám)	90,6

A 2011-et követő hét év alatt tehát az erdélyi unitáriusok száma az egyház nyilvántartása szerint 9,3%-kal csökkent tovább. Ez a csökkenés, úgy tűnik, területileg meglehetősen egyenletesen ment végbe, legalábbis a népesség megyék közötti megoszlását nézve jelentős változás nem észlelhető. E szerint a Székelyföld-

⁹ BÁLINT Róbert Zoltán, *Összegzés a 2011-es népszámlálási adatok és a Magyar Unitárius Egyház nyilvántartásában szereplő népesedésre vonatkozó adatok összehasonlításáról*, kézirat, 2013.

re koncentráció folyamatára a 2011–2018 közötti időszakban nem folytatódott, a három székelyföldi megyében 2018-ban az unitáriusok 73%-a élt, amely majdnem teljesen megegyezik a 2011-es aránnyal (72,8%). Az időközben bekövetkezett fogyás, úgy tűnik, kisebb mértékben érintette Kolozs megyét, amely jelenség mögött feltételezhetően Kolozsvár általános népességnövekedése áll. A szóránymegyékben az immár tízes nagyságrendű unitárius közösségek további fogyása figyelhető meg, e nagyon kis számok alakulását viszont az egyházi statisztika esetében fenntartásokkal kell kezelnünk, hisz itt a lelkészek hozzáállása a hívek felkutatásához könnyen a teljes létszámok megtöbbszöröződését vagy feleződését eredményezhetik.

5. táblázat. *Az unitáriusok százalékos megoszlása az erdélyi megyék között 2011-ben és 2018-ban*

	2011	2018
Hargita	36,6	36,1
Maros	21,2	21,7
Kovászna	15,1	15,2
Kolozs	12,3	13,4
Brassó	8,8	7,9
Fehér	2,6	3,1
Szeben	1,1	0,9
Hunyad	0,9	0,8
Bihar	0,5	0,3
Szatmár	0,2	0,2
Beszterce-Naszód	0,1	0,1
Máramaros	0,1	0,1
Temes	0,2	0
Szilágy	0,1	0
Arad	0	0
Krassó-Szörény	0	0

Az unitárius gyülekezetek területi megoszlását térképen is ábrázoltuk, ezeket írásunkhoz mellékletként csatoltuk. A térképek a 2018-as lelkészi jelentések adatait alapján készültek.¹⁰

¹⁰ A térképek elkészítéséért köszönettel tartozunk VERESS Ilkának, a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet kutatójának.

Az unitárius népesség településtípusok szerinti megoszlása

Európai viszonylatban Románia mindmáig erősen rurális jellegű ország, 2011-ben még mindig a teljes lakosságának alig több mint fele élt városon. Bár Erdély az ország legiparosodottabb térsége, az évtizedeken át államilag irányított, a román etnopolitika tárgyát is képező belföldi migráció következtében a romániai magyarok körében a városlakók aránya a rendszerváltásig az országos átlag alá esett. Ez a hátrány a rendszerváltás után tovább fokozódott, a városi magyarok aránya 2011-ben 51,5 százalék volt, míg a románoké 54%. Az eltérés növekedésének egyik oka minden bizonnyal a magyarok már említett, egyre nagyobb mértékű koncentrálódása az országos viszonylatban kevésbé urbanizáltnak számító Székelyföldre. Az, hogy az unitáriusok a magyar népességen belül is fokozottan a Székelyföldön élnek, körükben a városi népesség még alacsonyabb arányát eredményezik, az unitáriusoknak csak 48,9 százaléka volt városlakó a népszámlálás időpontjában.

6. táblázat. Románia teljes népessége, a romániai magyarok és az unitáriusok településtípusok szerinti megoszlása 2011-ben

	Teljes népesség	Magyarok	Unitáriusok	Római katolikusok	Reformátusok	Baptisták	Adventisták
Románia	20 121 641	1 227 623	57 686	870 774	600 932	112 850	80 944
Városok	10 858 790	631 830	28 201	431 423	303 475	59 999	29 909
Falvak	9 262 851	595 793	29 485	439 351	297 457	52 851	51 035
Városiak (%)	54	51,5	48,9	49,5	50,5	53,2	37,0
Falusiak (%)	46	48,5	51,1	50,5	49,5	46,8	63,0

A 60-as, 70-es és 80-as évek már említett népességnövekedése egyúttal a szocialista urbanizáció korszakával is egybeesett. Miközben a Székelyföld városiasodása kismértékű volt, az erdélyi megyeközpontok többségében jelentős növekedés ment végbe, a falvak lakóinak új otthonává a városok váltak. E migrációs folyamat azonban nem a gyárak spontán munkaerő-kereslete irányította, hanem a tervgazdaság szakértői, akiknek egyes esetekben a városok román lakosságának növelése is feladata volt. Így a falusiak városra költözésének esélyei távolról sem voltak egyformák, a „zártak” nyilvánított városokba magyaroknak – köztük az unitáriusoknak – lényegesen nehezebb volt költözni. Következő táblázat

lázatunkban azt vetettük össze, hogy az egyes erdélyi megyékben élő unitárius népesség urbanizáltsága milyen mértékben tér el a megye teljes népességének urbanizáltságától, ami nagy vonalakban azt jelzi, hogy mekkora volt az eltérés a megye román és magyar lakosainak városra költözési esélyét illetően. (Ezeket az arányokat a megyén kívülről beköltözők is befolyásolták, amivel itt nem áll módunkban foglalkozni, azt azonban fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy az Erdélyen kívülről beköltözők aránya újabb kutatások szerint lényegesen kisebb mértékű volt, mint azt a magyar közvélemény gondolta.)

7. táblázat. *Az urbánus népesség aránya a teljes, illetve az unitárius népesség körében 2011-ben, megyénként*

	Megye városi népessége (%)	Unitárius város-lakók a megyében (%)	Eltérés a megye és az unitárius népesség város-lakói között
Hargita	42,6	43,8	1,2
Maros	50,2	48,4	-1,9
Kovácsna	48,0	53,5	5,5
Kolozs	66,3	53,8	-12,5
Brassó	72,3	48,1	-24,2
Fehér	58,0	20,6	-37,3
Szeben	66,2	93,5	27,4
Hunyad	75,0	96,3	21,3
Bihar	49,2	82,9	33,7
Temes	61,8	73,7	11,9
Szatmár	45,6	81,7	36,1
Arad	55,4	64,0	8,6
Máramaros	57,5	100,0	42,5
Beszterce-Naszód	36,7	83,6	47,0
Szilágy	39,3	69,6	30,2
Krassó-Szörény	54,3	81,8	27,5

Mint látható, a három székelyföldi megyében az eltérés a megye teljes és unitárius lakosságának urbanizáltsági foka között kis mértékű. Hargita és Kovácsna megyékben, ahol a szocialista urbanizáció a leginkább megkésett, az unitáriusok városra költözése nagy vonalakban követte az általánosabb migrációs folyamatokat. Azokban a megyékben viszont, amelyekben a városok nemzeti-

ségi arányainak megváltoztatása a román nemzetpolitika kiemelt célkitűzésévé vált, az unitáriusok városra költözése már kisebb mértékben volt lehetséges. Kolozs, Brassó és Fehér megyékben, de kisebb mértékben Maros megyében is, az unitárius falvak lakóinak kevésbé sikerülhetett városra költözniük, e megyékben így az unitáriusok mindmáig jelentősen nagyobb arányban vidékiek, mint összességében e megyék lakossága.

A szocialista urbanizáció kezdetekor unitáriusok által nem lakott területek (Krassó-Szörény, Hunyad, Szeben, Máramaros, Temes, Bihar megye) növekvő városaiba e korszakban szintén költöztek unitáriusok, aminek következtében e megyék unitárius lakossága mindmáig túlnyomórészt városlakó. Láttuk azonban már, hogy ezek azok a megyék, amelyekből az unitáriusok napjainkban eltűnőben vannak. Etnikailag és vallásilag is szórványhelyzetben levő, gyökér nélküli kis közösségekről lévén szó, e drasztikus fogyás sajnos nem meglepő.

Összegzés

Az erdélyi unitáriusok lélekszámának alakulásáról elmondhatjuk tehát, hogy az utóbbi másfél évszázad alatt rendkívül szorosan összefonódott az erdélyi magyarság lélekszámának változásával. A 20. század folyamán az unitáriusok száma a magyarságéval együtt nőtt, majd az 1980-as évek közepétől kezdődően azzal együtt csökkent, arányuk azonban a rendszerváltás utáni periódusban gyakorlatilag állandó maradt. Az unitáriusok arányszámának e stabilitása optimizmusra adhat okot, ám a magyarsággal együtt haladó lélekszámcsökkenés üteme igencsak aggasztó. Mint láthattuk, 1992 és 2002 között az unitárius népesség 12,5%-kal csökkent, 2002–2011 között 13,5%-kal. Az ez után következő évtizedben a csökkenés mértéke várhatóan ugyanekkora lesz. 2011–2018 között a becsült népességfogyás 9,1 százalék volt, azaz évi 1,3%, e trend változatlan folytatódása esetén 2011–2021 között tehát ismét 13%-os fogyás várható. Ennek alapján a rendszerváltás utáni harmadik évtized végére az unitárius népesség megközelítőleg egyharmadával való csökkenésére számíthatunk.

Az unitáriusok lélekszámának csökkenése területileg nem egyenletes. Az unitarizmus „központjának” számító székelyföldi megyékben a csökkenés a legkisebb mértékű, míg a román többségű szórványterületeken a legnagyobb. Ez utóbbi térségben a városi unitárius közösségek teljes felszámolására kell számítanunk, ezzel szemben a partiumi, etnikai szempontból vegyes vagy magyar többségű területeken a szórványgyülekezetek fennmaradása várható. A székelyföldi megyék unitárius lakosságának relatív kismértékű fogyása egy kedvezőtlen hatással is jár, ez az egyik oka annak, hogy az unitáriusok körében nagyobb a

falun élők aránya. A dél-erdélyi városi szórványok eltűnése ugyancsak a falusiak arányának növekedését erősíti, hisz ezáltal az e régióban található kisszámú, stabilabb vidéki közösségek a régió teljes unitárius népességének egyre nagyobb hányadát teszik ki. A falun élés pedig Romániában mindmáig alacsonyabb élet-színvonalat, és általában véve hátrányosabb társadalmi helyzetet eredményez.